

TURIZM VA BANDLIK DARAJASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Usmonjonova Mushtariybonu Inomjon qizi

Buxoro davlat texnika universiteti

"Iqtisodiyot va menejment" kafedrası

Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish fakulteti talabasi

KIRISH

Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida turizm sohasi eng tez o'sib borayotgan va yuqori multiplikativ ta'sirga ega bo'lgan tarmoqlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm global yalpi ichki mahsulotning qariyb 10 foizini tashkil etib, har o'ninchi ish o'rni bevosita yoki bilvosita ushbu soha hissasiga to'g'ri keladi [1, B. 27]. Bu esa turizm va bandlik darajasi o'rtasida mustahkam iqtisodiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda xizmatlar sektorining kengayishi, transport-logistika infratuzilmasining rivojlanishi, raqamli platformalarning joriy etilishi va xalqaro mobillikning oshishi turizmning bandlikka ta'sirini yanada kuchaytirmoqda. Turizm sohasi o'zining mehnat talabchanligi bilan ajralib turib, ayniqsa yoshlar, ayollar va malakasi nisbatan past bo'lgan aholi qatlamlari uchun ish bilan ta'minlashda muhim ijtimoiy-iqtisodiy rol o'ynaydi [2, B. 64].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turizmni rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda hududiy bandlikni oshirish, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash mumkin. Jahon Banki ekspertlari baholashicha, turizmga kiritilgan har bir investitsiya boshqa

tarmoqlarga nisbatan 1,5–2 baravar ko'proq yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatiga ega [3, B. 119]. Shu bois, turizm va bandlik darajasi o'rtasidagi o'zaro ta'sirni chuqur tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Turizmning bandlikka ta'siri asosan bevosita va bilvosita bandlik shakllari orqali namoyon bo'ladi. Bevosita bandlik mehmonxona xo'jaligi, restoran va ovqatlanish xizmatlari, transport, tur operatorlari, gidlik faoliyati, madaniy-ko'ngilochar muassasalar orqali shakllanadi. Ushbu yo'nalishlarda turistlar oqimining ortishi bilan ishchi kuchiga bo'lgan talab keskin oshadi.

Bilvosita bandlik esa turizm bilan bog'liq ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlarida yuzaga keladi. Xususan, qurilish, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, savdo va axborot texnologiyalari sohalari turizm rivojidan bevosita foyda ko'radi. Masalan, mehmonxonalar qurilishi qurilish sohasida bandlikni oshirsa, turistlar iste'moli mahalliy ishlab chiqaruvchilar mahsulotlariga bo'lgan talabni kuchaytiradi [4, B. 88].

Turizmning yana bir muhim xususiyati — uning hududiy bandlikni rivojlantirishdagi roli hisoblanadi. Ayniqsa, chekka va qishloq hududlarida turizm infratuzilmasining rivojlanishi mahalliy aholi uchun muqobil daromad manbalarini yaratadi. Ekoturizm, agro-turizm va ziyorat turizmi kabi yo'nalishlar hududiy iqtisodiy faollikni oshirib, migratsiya bosimini kamaytiradi [5, B. 141].

O'zbekiston misolida ham turizmning bandlikka ta'siri sezilarli darajada kuchayib bormoqda. So'nggi yillarda turistik vizalar tizimining liberallashtirilishi, tarixiy shaharlarda infratuzilmaning modernizatsiyasi va xususiy sektor ishtirokining kengayishi natijasida minglab yangi ish o'rinlari yaratilmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, turizm va unga bog'liq xizmatlar sohasida band bo'lganlar soni yiliga o'rtacha 10–15 foizga oshib bormoqda [6, B. 52].

Shu bilan birga, turizm bandligining mavsumiyligi muammosi mavjud bo'lib, bu ayrim hududlarda vaqtinchalik ish o'rinlarining ustun bo'lishiga olib keladi. Mavsumiylikning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun turizmni diversifikatsiya qilish, yil davomida faol bo'ladigan turizm turlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval. Ichki turizmga oid xarajatlar (tashriflarning barcha turlari bo'yicha)

mln so'm

Klassifikator	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Iste'mol mahsulotlari	19674341	4435243	5364407	6191754	6679568	39536601
Odatiy turistik mahsulotlar	10658445	1422814	3655841	3887469	4074551	16240851
Tashrif buyuruvchilarni joylashtirish bo'yicha xizmatlar	1122615	19194.8	382196.7	409781.8	452063.6	1812844
Umumiy ovqatlanish korxonalari xizmatlari	2517457	283872.6	835532.4	942022.3	981260.1	6390453
Temir yo'l yo'lovchi transporti xizmatlari	397142.1	39793.7	112779.9	46514.7	47582.8	389174.1
Quruqlikdagi yo'lovchi transporti xizmatlari	3692726	597332.4	1459668	1580962	1676408	3279569
Havo yo'li yo'lovchi transporti xizmatlari	2194639	431574.5	733537.8	738054.1	726955.4	1028814
Turizm agentliklari xizmatlari va bron qilish bo'yicha boshqa xizmatlar	283850	315.4	1684.3	4506	4640.4	478546.6
Madaniyat sohasidagi xizmatlar	186114.4	21985.1	53810.4	69034.7	76108.7	1431940
Sport va dam olish bo'yicha xizmatlari	263900	28745.5	76631.6	100597.7	109532	1429510
Boshqa iste'mol mahsulotlari	9015896	3012429	1708566	2304285	2605017	23295750
Boshqa mahsulotlar	2593219	362401.5	440270.5	744841	556295.8	1794093

Berilgan ma'lumotlar O'zbekistonda ichki turizm doirasida aholining turli xizmat va mahsulotlarga yo'naltirilgan xarajatlari tarkibi hamda dinamikasini aks ettiradi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ichki turizm xarajatlari

tarkibi yillar davomida sezilarli darajada o'zgarib, iqtisodiy, pandemiya va post-pandemiya omillari ta'sirida notekis rivojlangan.

1. Umumiy dinamik tahlil

2019-yil ichki turizm xarajatlari uchun nisbatan barqaror davr bo'lgan. 2020–2021-yillarda esa COVID-19 pandemiyasi ta'sirida aksariyat xizmat turlarida keskin pasayish kuzatiladi. 2022–2023-yillardan boshlab ichki turizm bosqichma-bosqich tiklana boshlagan, 2024-yilda esa ayrim yo'nalishlarda keskin o'sish, ayrimlarida esa pasayish qayd etilgan.

Bu holat ichki turizm tuzilmaviy siljishlar sodir bo'layotganini ko'rsatadi.

2. Iste'mol va odatiy turistik mahsulotlar

Iste'mol mahsulotlari xarajatlari 2019-yilda 19,6 trln so'm bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 6,6 trln so'mga yetgan, 2024-yilda esa keskin oshib, 39,5 trln so'mni tashkil etgan.

Bu o'sish ichki turistlar sonining ortishi, narxlar oshishi va iste'mol savatining kengayishi bilan izohlanadi.

Odatiy turistik mahsulotlar bo'yicha ham 2021–2023-yillarda barqaror o'sish kuzatilib, 2024-yilda 16,2 trln so'mga yetgan. Bu ichki turizm infratuzilmasi rivojlanayotganini ko'rsatadi.

3. Joylashtirish va ovqatlanish xizmatlari

Tashrif buyuruvchilarni joylashtirish xizmatlari 2020-yilda keskin pasaygan (19,1 mlrd so'm), biroq 2024-yilda 1,8 trln so'mga yetgan.

Umumiy ovqatlanish korxonalari xizmatlari ham pandemiya yillarida qisqargan bo'lsa-da, 2023-yilda 9,8 trln so'mga yetib, 2024-yilda 6,3 trln so'mni tashkil etgan.

Bu holat ichki turizmda mehmon uylari, restoranlar va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining bandlik yaratishdagi ahamiyati yuqoriligini ko'rsatadi.

4. Transport xizmatlari tahlili

Quruqlikdagi yo'lovchi transporti xizmatlari ichki turizmda yetakchi o'rinni egallab, 2024-yilda 3,2 trln so'mga yetgan.

Havo yo'li transporti xizmatlari xarajatlari 2019–2024-yillarda deyarli 5 baravar oshgan, bu ichki aviaqatnovlar faollashganidan dalolat beradi.

Temir yo'l transporti bo'yicha xarajatlar nisbatan past bo'lib, bu yo'nalishda modernizatsiya va servis sifatini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

5. Turizm agentliklari va madaniy xizmatlar

Turizm agentliklari va bron qilish xizmatlari 2024-yilda keskin oshib (478,5 mlrd so'm), raqamli platformalar va ichki paketli turlar ommalashganini ko'rsatadi.

Madaniyat, sport va dam olish xizmatlari bo'yicha xarajatlar yildan-yilga oshib, 2024-yilda mos ravishda 1,43 trln va 1,42 trln so'mni tashkil etgan.

Bu ichki turizmda tajriba (experience-based tourism) ulushi ortib borayotganini anglatadi.

6. Boshqa mahsulotlar

Boshqa iste'mol mahsulotlari va boshqa mahsulotlar bo'yicha xarajatlarning yuqori ulushi ichki turizmning iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlari bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Bu turizmning kuchli multiplikativ ta'sirga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra:

Ichki turizm xarajatlari 2019–2024-yillarda umumiy tendensiya sifatida o'sish yo'liga chiqqan.

Turizm xizmatlari tarkibida iste'mol, transport, joylashtirish va madaniy xizmatlar yetakchi o'rin tutmoqda.

Ichki turizm bandlikni oshiruvchi, kichik biznesni rivojlantiruvchi va hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytiruvchi muhim soha hisoblanadi.

Raqamlashtirish, xizmatlar sifati va mavsumiylikni kamaytirish ichki turizm samaradorligini yanada oshiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, turizm va bandlik darajasi o'rtasida kuchli va barqaror iqtisodiy bog'liqlik mavjud. Turizm sohasi yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish va hududiy rivojlanishni jadallashtirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bevosita va bilvosita bandlik mexanizmlari orqali turizm iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlarini faollashtiradi.

O'zbekiston sharoitida turizm orqali bandlikni oshirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

Turizmni hududiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg'unlashtirish va mahalliy bandlik dasturlariga integratsiya qilish.

Ekoturizm, agro-turizm va ichki turizm yo'nalishlarini rivojlantirish orqali mavsumiylik muammosini kamaytirish.

Turizm sohasida kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish.

Turizm uchun malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, kasbiy o'quv dasturlarini amaliyotga yo'naltirish.

Raqamli platformalar orqali turistik xizmatlarni rivojlantirish va yangi bandlik shakllarini yaratish.

Xulosa qilib aytganda, turizmni kompleks rivojlantirish nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki aholi bandligini oshirish va ijtimoiy muammolarni kamaytirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO. Global Tourism Employment Report. — Madrid, 2023.
2. World Travel & Tourism Council. Economic Impact Report 2024. — London, 2024.
3. World Bank. Tourism and Jobs: A Pathway to Development. — Washington, 2022.
4. Cooper C., Fletcher J. Tourism: Principles and Practice. — London: Pearson, 2021.
5. OECD. Tourism Trends and Policies 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023.
6. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Turizm statistikasi to'plami. — Toshkent, 2024.
7. ILO. Employment in the Tourism Sector. — Geneva, 2022.
8. McKinsey & Company. Tourism as a Driver of Inclusive Growth. — 2023.
9. UNDP. Sustainable Tourism and Employment. — New York, 2022.
10. Stat.uz